

DE LEESLIJST

222 werken uit de Nederlandstalige literatuur

NINA GEERDINK

JOS JOOSTEN

JOHAN OOSTERMAN

(RED.)

VANTILT

Nijmegen 2015

Spelen van sinne vol scoone moralisacien

Antwerpen, 1562

Bas Jongenefen

In 1561 organiseerde de Antwerpse rederijkerskamer De Violieren een groots literair festival, dat bekend gebleven is als het Antwerpse landjuweel. Een landjuweel was een driejaarlijkse wedstrijd waarin Brabantse rederijkers in diverse literaire categorieën streden om de eerste plaats. Deelname aan het landjuweel verplichtte de rederijkerskamer aan alle wedstrijdonderdelen mee te doen. Als een kamer dat niet lukte, kon deze wel deelnemen aan het haagspel. Dat was een wedstrijd met losse onderdelen. In Antwerpen namen in totaal zestien rederijkerskamers deel aan landjuweel of haagspel. Deze twee festivals werden aansluitend gehouden van 3 augustus tot en met 8 september. De grote winnaar van het landjuweel was rederijkerskamer Moyses Bosch uit Den Bosch. De meeste teksten die gepresenteerd werden op het landjuweel en het haagspel zijn door de Antwerpse uitgever Willem Silvius in 1562 op de markt gebracht onder de titel *Spelen van sinne vol scoone moralisacien*.

Juerken, de nar van De Violieren, te paard

Met meel bestoven zotten

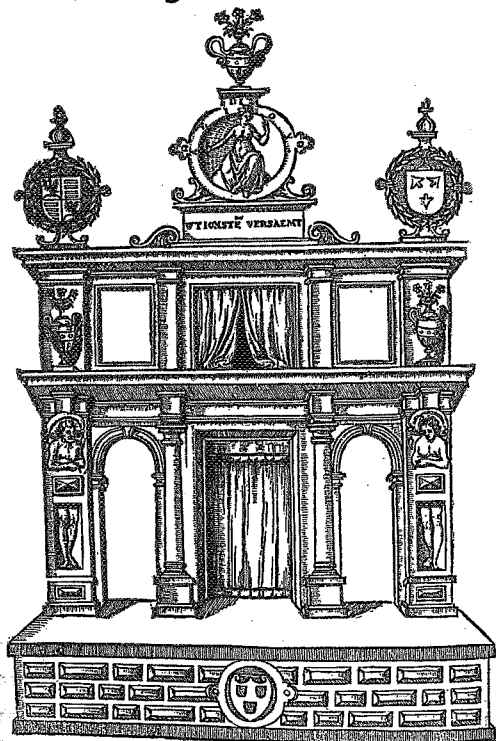
Duizenden mensen bezochten het Antwerpse landjuweel en haagspel om te komen kijken en luisteren naar de toneelstukken, liedjes en gedichten die de rederijkers opvoerden op de pleinen en in de straten. De hele stad stond op zijn kop, Antwerpen is meer dan een maand in de ban geweest van literatuur. Rederijkers waren zeer competitief en ze maakten overal een wedstrijd van. Door literaire wedstrijden te organiseren hielden ze zich scherp – daarna mocht het feest losbarsten. De rederijkerskamer die de kluchtenwedstrijd won, won het hele landjuweel en diende het volgende te organiseren. Met welk stuk de Bossche kamer won, is onduidelijk. De kamers gaven namelijk geen toestemming voor het drukken van kluchten. Daarvoor hadden ze verschillende redenen. Zo had een landjuweel een centraal thema waaraan de toneelstukken moesten voldoen, maar voor de humoristische toneelstukken was er juist geen verplicht thema. Een drukker die de teksten van een landjuweel op de markt bracht, wilde een bundel met een interne samenhang. En als die kluchten iets niet vertoonden, dan was het samenhang. Maar dat was niet de belangrijkste reden, want er zijn in diverse bundels van rederijkerswedstrijden teksten opgenomen die zich niet aan een bepaald thema hielden. Een andere reden voor het verbod op publicatie komt van de rederijkerskamers zelf. De kluchten

waren p
ten wor
stukken
ment d
andere
(en miss

Er is
het lanc
prijs te
kort hu
je. De te
van Silv
compet
ties nie
gewonr
langrijl
dreven,
de optr
gewees
beeld o
figuren

De figure van tSpeeltanneel.

waren populair en konden ook op andere momenten worden opgevoerd. Zulke populaire toneelstukken hield men graag voor zichzelf. Op het moment dat zo'n klucht gedrukt was, konden ook andere toneelspelers deze opvoeren en met de eer (en misschien ook wel geld) gaan strijken.

Er is nog iets aan de hand met de humor van het landjuweel. Een van de categorieën waarin een prijs te winnen viel, was de 'factie'. Een factie is een kort humoristisch toneelstuk met een vrolijk liedje. De teksten van deze facties staan wel in het boek van Silvius, maar het is onbekend wie de factiecompetitie won. In de uitslagenlijst komen de facties niet voor. Dat met de klucht de hoogste prijs gewonnen kon worden, geeft aan dat humor belangrijk was. Rederijkershumor is grotesk: overdreven, groots en bizar. Door deze aanpak moeten de optredens van de rederijkers spectaculair zijn geweest. De factie van Moyses Bosch gaat bijvoorbeeld over de 'Patroon van de Zotten' die diverse figuren tot zot zal zalven. Een voor een komen de

Weergave van het podium tijdens de Antwerpse wedstrijd van 1561

personages op om te vertellen dat zij gek zijn, maar dat zij nog niet tot zot beëdigd zijn. De Patroon van de Zotten had een zak meel bij zich waarmee hij de personages zalfde. Dit ging niet zachtzinnig, waarschijnlijk nam hij steeds een handvol meel om daarmee van een afstandje de beëdigde personen te bekogelen. Het meel stooft in het rond en het werd een grote kliederboel waarbij iedereen een wit, met meel bestoven hoofd kreeg. Het liedje dat de 'melige' personages vervolgens zongen, riep iedereen op zich zot te gedragen en er een feest van te maken.

Humor werd toen – net als tegenwoordig – gebruikt om kritiek te uiten op de maatschappij. Erasmus laat in *De Lof der Zotheid* de Zotheid zelf aan het woord om te vertellen wat er niet deugt. Hij volgt daarmee de Duitstalige auteur Sebastian Brant, die met *Das Narrenschiff* een schip vol zotten ten tonele voert. Rederijkershumor sluit hierbij aan door vaak een hele trits idioten te tonen. In de factie van Den Bosch komen maar liefst acht personages voor die zot moeten worden. Soms staan de toneelpersonages voor maatschappelijke groepen of beroepen (de koopman, de monnik of de adellijke jonkheer bijvoorbeeld) om zo aan te tonen dat niemand gespaard blijft voor de zotheid. In de factie van Den Bosch is dat niet het geval, daar is de zotheid algemeen: de maatschappij loopt over van zotten. De achtergronden van de mensen die zich tot zot willen zalven, is ongewis. Welke beroepen zij uitoefenen? Het wordt niet duidelijk. De factie van Den Bosch presenteert zotheid om de zotheid. Een remedie tegen deze zotheid wordt niet gegeven, maar dat een zotte maatschappij niet deugt, staat buiten kijf.

Literatuur

- C. Kruyskamp, *Het Antwerpse Landjuweel van 1561*. Antwerpen 1962.
- Ruud Ryckaert, *De Antwerpse Spelen van 1561*. Gent 2011.
- Jeroen Vandommele, *Als in een Spiegel: Vrede, Kennis en Gemeenschap op het Antwerpse Landjuweel van 1561*. Hilversum 2011.